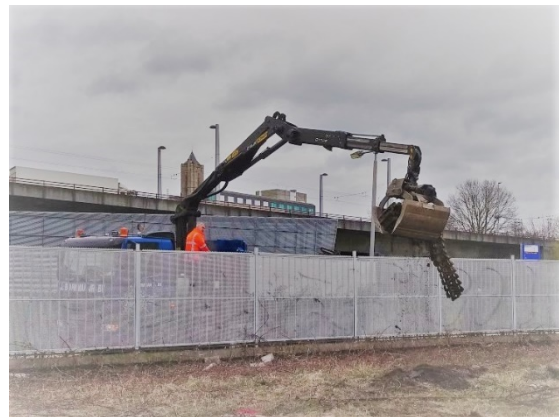

Bijzondere vondst naast de brug

Begin mei stopte een vrachtwagen naast het hek van het Cobercoterrein aan de Westervoortsedijk. Nieuwsgierige omstanders zagen dat de grijper van de hijsinstallatie een groot stuk staal greep. Was het een stuk van de oude brugrailing wat daar weggetakeld werd? Vervolgens werd een langwerpig stuk verroest ijzer opgepakt dat onmiskenbaar een rupsband was. De lading verdween in de laadbak en de vrachtwagen verliet de locatie. Het tafereel is vastgelegd en de beelden werden gedeeld met de vraag wat in die laadbak was verdwenen en wat ermee zou gebeuren. De redactie van ABM beschrijft in dit artikel wat ze heeft kunnen ontdekken over die rupsband.

Figuur 1 De track wordt met de kraan gegrepen en in de laadbak geplaatst (Foto: M.Clements, C. Beumer)

Figuur 2 (Bron: Google Earth – Image @ 2018 – DigitalGlobe)

Bestemmingplan en bombardement

Aan de oostelijke zijde van de brug ligt het terrein van de oude zuivelfabriek. Onder oudere Arnhemmers beter bekend als de CAMIZ (Coöperatieve Arnhemse Melkinrichting en Zuivelfabriek) of Cobercoⁱ. In 2015 is de ontwikkeling van dit terrein beschreven in het bestemmingsplan Cobercoterreinⁱⁱ. Hier moet het Corbercokwartier komen, een nieuw stadsdeel waar creativiteit en cultuur de hoofdmoten gaan vormen. Dit bestemmingsplan was de aanleiding voor het bodemonderzoek wat de bijzondere vondst heeft opgeleverd. Op het Cobercoterrein is in de septemberdagen hard gevochten om het bezit van brug. Het gebied is beschoten door de artillerie van beide partijen en getroffen in het bombardement op de brug van 7 oktoberⁱⁱⁱ. Dat er bij het onderzoek materiaal uit die periode gevonden is, zal geen verrassing zijn geweest voor de onderzoekers. De objecten die met de vrachtwagen weggevoerd werden zijn gevonden in een bomkrater op het terrein naast de CAMIZ.

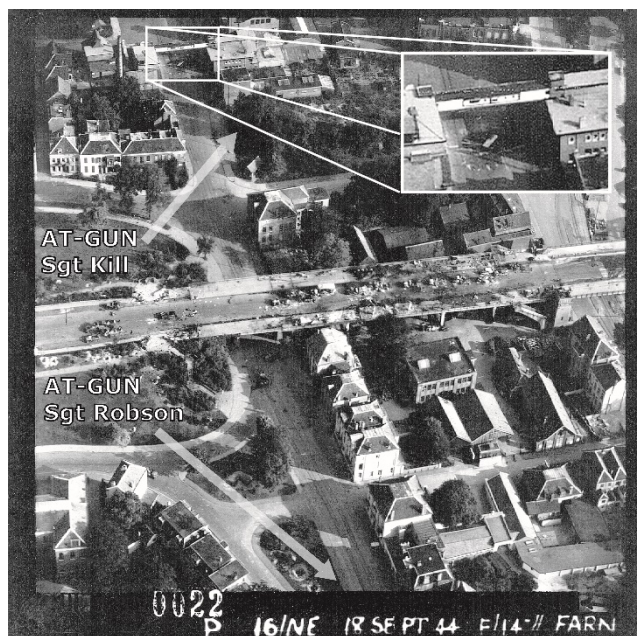

Figuur 3 Luchtfoto van 15 maart 1945 waarop de vele kraters te zien zijn die het resultaat zijn van het bombardement op 7 oktober 1944. De ochtendschaduw accentueert de PzIV midden op de Westervoortsedijk, rechts naast de zuivelfabriek. De track is gevonden in het omcirkelde gebied net onder het midden van de foto (215-06-3174/Arnhem 1945, WUR).

Is het een track uit de oorlog? De vrachtwagen die de objecten optakelde heeft de voorwerpen vervoerd naar het gemeentelijke depot van de archeologie. Hier worden de objecten nader onderzocht en de resultaten vastgelegd in een rapport voor de opdrachtgever. Vooruitlopend op de publicatie van dit rapport kunnen een aantal zaken vermeld worden over de rupsband. De track lijkt visueel op het type voor een Panzer IV^{iv}. Daarnaast staan er lettercodes op de afzonderlijke schakels die refereren aan een fabriek in Oostenrijk. Het gaat om 'cbv' wat gebruikt werd voor producten van Schoeller-Bleckmann AG in Ternitz. Op de koppelpennen die de schakels verbinden staat 'kjk'. Dit verwijst naar Hengstenberg & Freund uit Essen^v. Tenslotte is in dit kader nog interessant dat vlak bij de plek waar de rupsband is gevonden na de oorlog twee tankwrakken stonden. Dit waren beide Duitse tanks van het type Panzer IV. Wat is bekend over deze wrakken?

Tanks naar de brug

In de nacht van zondag 17 september op maandag 18 september wist B Troop van de 1st Airlanding Anti-tank Battery met vijf antitankkanonnen de strijdmacht bij de brug te bereiken. Deze 6-pounders betrokken stelling in de ochtendschemering. Twee stukken bestreken de oostelijke toegangsweg. Sgt Robson's stuk stond opgesteld ten westen van de brug en het geschut van Sgt Kill stond naast de melkfabriek aan de oostzijde van de verkeersbrug^{vi}. Het Defence Platoon van het brigadehoofdkwartier en het 8th platoon van C-Coy 3rd Battalion hadden zich hier aan de oostzijde van brug gepositioneerd en verdedigden de toegang via de Westervoortsedijk^{vii}.

Figuur 4 Oblique van 18 september met de posities van de stukken van Sgt Kill en Sgt Robson. In de uitsnede een object onder de pijpbrug, is het de PzIV? (Bron – B. Gerritsen).

Deze route naar de brug werd op maandagochtend gebruikt voor een aanval die ondersteund werd met Panzer-III en Panzer-IV tanks. Het stuk van Robson schakelde één van de tanks uit^{viii}. Het moment van de aanval, in combinatie met een Panzer III, roept vraagtekens op omdat dit type voertuigen op maandagochtend nog bezig waren met de verplaatsing naar Arnhem^{ix}. De enige tanks die op de vroege ochtend van de 18e september richting brug konden rollen, waren de voertuigen van de II. Abteilung van het SS-Panzer-Regiment 10. Deze eenheid beschikte over ongeveer zestien tanks, waaronder Panzer IV's^x. Van deze eenheid is bekend dat zij initieel via de Arnhemse brug naar Nijmegen werden gedirigeerd, maar omdat die weg geblokkeerd was, was de eenheid aangewezen op een pontverbinding naar de Betuwe. Op de bekende luchtfoto van 18 september is echter geen tankwrak op die

plaats zichtbaar^{xi}. De luchtfoto van de 19^e september laat een voertuig zien op de hoek van de melkfabriek en in de schaduw onder de pijpbrug bij het kanon van Sgt Kill kan de andere Pz IV staan. Beide tanks op de Westervoortsedijk zijn tussen 18 en 20 september uitgeschakeld. In zijn boek *German Armored units at Arnhem* weet Marcel Zwarts echter onderscheid te maken tussen beide wrakken waardoor duidelijk is dat de tank onder de pijpbrug een gemodificeerde versie was die door gevechtseenheden werd gebruikt. Het wrak dat iets oostelijker is achtergebleven was een ouder type 'G' dat door opleidingseenheden werd gebruikt^{xii}. Daaruit kun je stellen dat de tank die het dichtst bij de krater stond waarin de rupsband is gevonden van het SS-Panzer-Regiment zou kunnen zijn.

Figuur 5 Luchtfoto van 19 september 1944. Op de foto zijn voertuigen zichtbaar op de brug en de rookpluimen komen uit de CAMIZ. Rechts naast de fabriek staat een voertuig wat de tank van de opleidingseenheid kan zijn. Of die dan al is uitgeschakeld is niet duidelijk. Onder de pijpbrug van de zuivelfabriek onttrekt een grote schaduw gedeeltelijk een rechthoekig voertuig aan het zicht. Is dat de tweede PzIV? (Bron: 240-08-3030, Arnhem 1944 - WUR)

Baileybrug

Na de bevrijding in 1945 werd het kraterlandschap naast de brug al snel geëgaliseerd om de bouw en het gebruik van een baileybrug mogelijk te maken. Het makkelijkste moet het toen zijn geweest om de vele kraters door bulldozers dicht te laten schuiven met het puin van de verwoeste omgeving. Het is mogelijk dat de rupsband op deze wijze in een krater is geschoven, waar hij vervolgens 73 jaar heeft gelegen.

Conclusie

Op basis van de verzamelde gegevens lijkt het zeer waarschijnlijk dat de gevonden rupsband afkomstig is van de Panzer IV Ausführung H die op 18 of 19 september aan zijn eind is gekomen op de Westervoortsedijk. Het uitschakelen van deze tank is met grote zekerheid toe te schrijven aan één of beide kanonnen van B Troop onder leiding van Sgt Kill en Sgt Robson.

Het onderzoeksverslag over het Cobercoterrein zal misschien nieuwe feiten onthullen over de rupsband waardoor meer duidelijk wordt over de herkomst en het verhaal achter deze spectaculaire vondst. Met de afronding van dat onderzoek komt de vraag op wat met de track moet gebeuren. Het zou mooi zijn als het object een plaats krijgt op een publiek toegankelijke plek in het nieuwe Cobercokwartier, vlakbij de plek waar hij is gevonden als een herinnering aan dit bijzondere hoofdstuk in de geschiedenis van Arnhem.

(Met dank aan C. Beumer, M. Clement, B. Gerritsen, W. Schwabe en H. Timmerman)

Figuur 6 De rupsband is zeer waarschijnlijk afkomstig van deze Panzer IV Ausf H. Voor op de boeg zijn twee gaten herkenbaar die op de plaats van de bestuurder de tank hebben getroffen. Qua doorsnede zouden ze afkomstig kunnen zijn van het stuk van Robson en /of Kill (Bron: 2155-000540, NIMH).

Figuur 7 Foto van de PzIV Ausf.H zoals hij is gezien door Jan Meijer op zaterdag 23 september 1944 (Ministory 93, p4). De pijpbrug van de CAMIZ ligt geknakt op het achterdek van de uitgebrande tank. (Bron:1533-387, GA)

ⁱ ("Geschiedenis Cobercokwartier | Nieuwbouw Arnhem", z.d.)

ⁱⁱ (Arnhem, z.d.)

ⁱⁱⁱ ("Arnhemse Rijnbrug gebombardeerd", z.d.)

^{iv} (Panzerketten Die Gleisketten der deutschen Kettenfahrzeuge des Zweiten Weltkriegs von Peter Schwarzmann (10. März 2013) Gebundene Ausgabe, z.d.) ("Fahrzeuge-der-Wehrmacht.de", z.d.)

^v (Geheim! Liste der Fertigungskennzeichen für Waffen, Munition und Gerät (Nach Buchstabengruppen geordnet), z.d.)

^{vi} (Wilkinson & Dauncey, 1999)

^{vii} (Steer, 2003)

^{viii} (Wilkinson & Dauncey, 1999)

^{ix} (Gerritsen & Revell, 2010)

^x (Zwarts, 2003)

^{xi} (Zwarts, z.d.)

^{xii} (Zwarts, 2003) (Gerritsen & Revell, 2010)

Arnhem. (z.d.). Vastgesteld bestemmingsplan 'Cobercoterrein' [officiële publicatie]. Geraadpleegd 10 juni 2018,

van <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stcrt-2015-15236.html>

Arnhemse Rijnbrug gebombardeerd. (z.d.). Geraadpleegd 10 juni 2018, van

<https://www.omroepgelderland.nl/nieuws/2144471/Arnhemse-Rijnbrug-gebombardeerd>

Fahrzeuge-der-Wehrmacht.de. (z.d.). Geraadpleegd 10 juni 2018, van <http://fahrzeuge-der-wehrmacht.de/Kettengl.html>

Geheim! Liste der Fertigungskennzeichen für Waffen, Munition und Gerät (Nach Buchstabengruppen geordnet).
(z.d.).

Gerritsen, B., & Revell, S. (2010). *"Retake Arnhem Bridge": an illustrated history of Kampfgruppe Knaust: September-October 1944.* Renkum: R.N. Sigmund Publishing.

Geschiedenis Cobercokwartier | Nieuwbouw Arnhem. (z.d.). Geraadpleegd 10 juni 2018, van <http://www.cobercokwartier.nl/omgeving/geschiedenis>

Meijer, J. (z.d.) Nieuwsbrief Vrienden van het irborne Museum (1980-2013), nummer 93

Panzerketten Die Gleisketten der deutschen Kettenfahrzeuge des Zweiten Weltkriegs von Peter Schwarzmann
(10. März 2013) Gebundene Ausgabe. (z.d.).

Steer, F. (2003). *Arnhem: the bridge.* Barnsley: Leo Cooper.

Wilkinson, P. W., & Dauncey, B. M. D. K. (1999). *The Gunners at Arnhem.* East Haddon: P W Wilkinson.

Zwarts, M. (2003). *German armored units at Arnhem, September 1944.* Hong Kong: Concord Publications.

Zwarts, M. (z.d.). Nieuwsbrief Vrienden van het Airborne Museum (1980-2013), nummer 90.